

Barbara Demick

Hand in hand in het donker

Leven en liefde in Noord-Korea

Vertaald door Ralph van der Aa

J.M. MEULENHOF

Voor Nicholas, Gladys en Eugene

Oorspronkelijke titel *Nothing to Envy*

Copyright © 2009 Barbara Demick

Published by arrangement with Sterling Lord Literistic, Inc.

Copyright Nederlandse vertaling © 2010 Ralph van der Aa en

J.M. Meulenhoff bv, Amsterdam

Vormgeving omslag Suzan Beijer

Vormgeving binnenwerk Zeno

Foto voorzijde omslag Hollandse Hoogte

Foto achterzijde omslag Jinna Park

www.meulenhoff.nl

ISBN 978 90 290 8098 9 / NUR 302

Inhoud

Opmerking van de auteur	7
1 Hand in hand in het donker	9
2 Besmet bloed	26
3 De ware gelovige	48
4 Alles op zwart	72
5 Victoriaanse romantiek	92
6 De teloorgang van de God	110
7 Twee bierflesjes voor je infuus	124
8 De accordeon en het schoolbord	140
9 De goeden sterven het eerst	159
10 Vindingrijke moeders	175
11 Zwervende zwaluwen	190
12 Heerlijke chaos	206
13 Kikkers in de put	219
14 De rivier	234
15 Openbaring	249
16 De verhandelde bruid	260
17 Ogen open, mond dicht	274
18 Het beloofde land	284
19 Vreemdelingen in het vaderland	299
20 Herenigingen	311
Nawoord – Wachten	333
Dankbetuiging	345
Noten	349

NOORD-KOREA

Opmerking van de auteur

In 2001 verhuisde ik naar Seoul om daar voor de *Los Angeles Times* verslag uit te gaan brengen over de beide Korea's. Het was toentertijd voor Amerikaanse journalisten buitengewoon moeilijk om een bezoek te brengen aan Noord-Korea. Toen ik er eindelijk in slaagde het land binnen te komen, kwam ik erachter dat het vrijwel onmogelijk was om mijn werk te doen. Westerse journalisten kregen begeleiders toegewezen die ervoor moesten zorgen dat er geen ongeoorloofde gesprekken plaatsvonden en dat bezoekers zich hielden aan een zorgvuldig uitgestippelde route langs monumenten. Het was niet toegestaan om contact te leggen met gewone burgers. Op foto's en op televisie leken de Noord-Koreanen wel robots, die op militaire parades in paradepas marcheerden of massaal gymnastieoefeningen deden als eerbetoon aan de leiders. Ik begon met de foto's, om te ontdekken wat er achter die uitdrukingsloze gezichten schuilging.

In Zuid-Korea ging ik praten met Noord-Koreanen die naar Zuid-Korea of China waren gevlucht, en er ontstond een beeld van het echte leven in de Democratische Volksrepubliek Korea. Ik schreef een serie artikelen voor de *Los Angeles Times* waarin voormalige inwoners van Chongjin centraal stonden, een stad in het verre noorden van het land. Ik dacht dat ik feiten makkelijker kon verifiëren als ik met veel mensen over dezelfde plaats zou praten. Ik wilde dat die plaats ver weg lag van de goed onderhouden bezienswaardigheden die de Noord-Koreaanse overheid buitenlandse bezoekers laat zien – zelfs als dat betekende dat ik moest schrijven over een plaats die verboden gebied was. Chongjin is de derde stad van Noord-Korea en een van de plaatsen die het hardst

is getroffen door de hongersnood van midden jaren negentig. De stad is vrijwel volledig afgesloten voor buitenlanders. Ik had het geluk vele geweldige mensen uit Chongjin te ontmoeten, die welbespraakt waren en royaal de tijd voor me wilden nemen. Uit die eerste serie artikelen is *Hand in hand in het donker* ontstaan.

Dit boek is gebaseerd op zeven jaar van gesprekken met Noord-Koreanen. Slechts in enkele gevallen heb ik namen veranderd om achterblijvers in Noord-Korea te beschermen. Elke dialoog is gebaseerd op het relaas van iemand die er persoonlijk bij aanwezig was. Ik heb zo goed mogelijk geprobeerd de verhalen die zijn verteld te staven en ze te vergelijken met gebeurtenissen waar publiekelijk verslag van is gedaan. Beschrijvingen van plaatsen waar ik niet zelf ben geweest, zijn afkomstig van vluchtelingen of gebaseerd op foto's en video's. Er is zo veel over Noord-Korea dat ontoegankelijk en ondoorgrondelijk blijft, dat het dwaasheid zou zijn om te beweren dat alles wat ik heb opgeschreven helemaal klopt. Mijn hoop is dat Noord-Korea op een dag open zal gaan zodat we zelf kunnen beoordelen wat er in het land is gebeurd.

1 • Hand in hand in het donker

Als je naar satellietfoto's van het Verre Oosten bij nacht kijkt, zie je dat een groot deel merkwaardig genoeg totaal niet verlicht is. Dit donkere gebied is de Democratische Volksrepubliek Korea.

Rondom dat mysterieuze zwarte gat stralen Zuid-Korea, Japan en nu ook China van de welvaart. Zelfs van vele honderden kilometers hoogte zijn de billboards, de koplampen, de straatverlichting en de neonreclames van de fastfoodrestaurants zichtbaar, als kleine witte stipjes die erop duiden dat de mensen hun leven leiden als consumenten uit de eenentwintigste eeuw. Dan, te midden van dat alles, een zwart gebied dat bijna net zo groot is als Engeland. Het is verbijsterend om te zien dat een land met 22 miljoen inwoners zo uitgestorven als de oceanen kan lijken. Noord-Korea is eenvoudigweg een lege plek.

Begin jaren negentig werd het donker in Noord-Korea. De ineenstorting van de Sovjet-Unie, die zijn oude communistische bondgenoot met goedkope stookolie op de been had gehouden, betekende ook de ineenstorting van de krakkemikkige, inefficiënte Noord-Koreaanse economie. Elektriciteitscentrales raakten volledig in verval. Het licht ging uit. Mensen waren zo uitgehongerd dat ze in elektriciteitspalen klommen om stukjes koperdraad te stelen en die te ruilen voor voedsel. Wanneer de zon ondergaat, wordt het landschap grijs en worden de lage, vierkante huizen opgeslokt door de nacht. Hele dorpen verdwijnen in het duister. Zelfs in gedeelten van de protserige hoofdstad Pyongyang kun je 's avonds midden over de grote straten wandelen zonder dat je de gebouwen ziet staan.

Wanneer buitenstaanders naar de leegte staren die het huidi-

ge Noord-Korea is, denken ze aan afgelegen dorpjes in Afrika of Zuidoost-Azië waar de beschaving brengende elektriciteit nog niet is doorgedrongen. Maar Noord-Korea is geen onontwikkeld land; het is een land dat uit de ontwikkelde wereld is weggevallen. Je kunt het bewijs van dat wat er ooit was maar verloren is gegaan, boven elke grote Noord-Koreaanse weg zien hangen: de skeletachtige draden van het verroeste elektriciteitsnetwerk dat ooit het hele land bestreek.

Noord-Koreanen van boven de veertig kunnen zich nog goed herinneren dat ze meer elektriciteit hadden (en ook meer eten, trouwens) dan hun pro-Amerikaanse verwanten in Zuid-Korea, en dat maakt het des te vernederender dat ze hun avonden in het donker moeten doorbrengen. In de jaren negentig boden de Verenigde Staten aan Noord-Korea te helpen met het energieprobleem als dat land zijn nucleaire programma opgaf. De overeenkomst liep echter stuk toen de regering-Bush het Noord-Koreaanse regime ervan beschuldigde zijn beloften niet na te komen. Noord-Koreanen beklagen zich bitter over het donker. Ze kunnen 's avonds niet lezen. Ze kunnen geen televisie kijken. 'Zonder elektriciteit hebben we geen cultuur,' zei een potige Noord-Koreaanse bewaker eens beschuldigend tegen me.

Maar het donker heeft zo zijn voordelen. Vooral als je een tiener bent en een afspraakje hebt met iemand met wie je niet gezien mag worden.

Wanneer de volwassenen gaan slapen, in de winter soms al om zeven uur, is het een koud kunstje om het huis uit te glippen. Het donker biedt een mate van privacy en vrijheid die in Noord-Korea net zo schaars is als elektriciteit. Gehuld in een tovermantel die je onzichtbaar maakt, kun je doen wat je wilt zonder je zorgen te hoeven maken om de spiedende ogen van ouders, burens of de geheime politie.

Ik heb vele Noord-Koreanen ontmoet die me hebben verteld dat ze van het donker hebben leren houden, maar wat het meeste indruk op me maakte was het verhaal van een tienermeisje en haar vriendje. Zij was twaalf toen ze een jongen uit een plaatsje in de buurt leerde kennen die twee jaar ouder was dan zij. Haar familie

nam een lage positie in in het ondoorgrondelijke systeem van sociale controle dat in Noord-Korea van kracht is. Als ze samen gezien zouden worden, zou dat schadelijk zijn voor de carrièrevooruitzichten van de jongen en ook voor haar reputatie als deugdzame jonge vrouw. En dus gingen ze altijd wandelen in het donker als ze een afspraakje met elkaar hadden. Niet dat er iets anders te doen viel; toen ze begin jaren negentig serieus iets met elkaar kregen, was er als gevolg van het elektriciteitstekort geen enkel restaurant of bioscoop open.

Ze zagen elkaar na het avondeten. Het meisje had haar vriendje op het hart gedrukt niet aan te kloppen, zodat ze geen vragen hoefde te riskeren van haar oudere zussen, haar jongere broer of de nieuwsgierige burens. Ze woonden op elkaar gepakt in een lang, smal gebouw met buiten aan de achterkant een wc die werd gebruikt door twaalf gezinnen. De huizen werden van de straat afgescheiden door een witte muur, die iets hoger was dan ooghoogte. De jongen vond een plek achter de muur waar niemand hem zou zien terwijl het laatste daglicht verdween. Het lawaai en gekletter van de burens die de afwas deden of naar de wc gingen, overstemden het geluid van zijn voetstappen. Hij wachtte soms wel twee of drie uur op haar. Het kon hem niet schelen. Het levenstempo ligt niet hoog in Noord-Korea. Niemand had een horloge.

Het meisje kwam tevoorschijn zodra ze zich los kon maken van het gezin. Ze stapte naar buiten en tuurde in het donker. In eerste instantie kon ze hem niet zien, maar ze voelde onmiskenbaar zijn aanwezigheid. Ze deed geen moeite om make-up op te doen – die heb je in het donker niet nodig. Soms droeg ze gewoon haar schooluniform: een koningsblauwe rok die keurig tot over de knie viel, een witte blouse en een rood strikje, allemaal van hetzelfde kreukelige, synthetische materiaal. Ze was nog jong genoeg om zich niet te druk te maken over hoe ze eruitzag.

Aanvankelijk liepen ze zonder iets te zeggen, maar geleidelijk aan begonnen ze te fluisteren, en tegen de tijd dat ze het dorp verlieten en zich konden ontspannen, praatten ze op gewone gesprekstoon. Ze bleven op armlengte van elkaar tot ze zeker wisten dat niemand hen kon zien.

Iets buiten het dorp liep de weg tussen een groepje bomen door, naar een thermaal kuuroord. Vroeger had dat enige faam genoten – het water van boven de vijftig graden trok bussen vol Chinese toeristen die wilden genezen van jicht en suikerziekte – maar nu was het nog zelden in bedrijf. Bij de ingang lag een rechthoekige vijver waar een stenen muur omheen stond. Langs de paden die over het terrein liepen stonden pijnbomen, Japanse esdoorns en de favoriete bomen van het meisje: ginkgo's, die in de herfst verfijnde, mosterdgele bladeren in de vorm van volmaakte oosterse waaiers lieten vallen. Op de omliggende heuvels waren op grote schaal bomen omgehakt door mensen die op zoek waren naar brandhout, maar de bomen bij de warme bronnen waren zo mooi dat de plaatselijke bevolking ze respecteerde en ongemoed liet.

Verder werd het terrein slecht onderhouden. De bomen werden niet gesnoeid, in de stenen bankjes zaten barsten en in het wegdek ontbraken straatstenen, als een gebit waar de rotte tanden uit zijn getrokken. Midden jaren negentig was bijna alles in Noord-Korea versleten, gebroken, defect. Het land had betere tijden gekend. Maar 's nachts waren de onvolkomenheden niet zo duidelijk zichtbaar. Het zwembad, dat helemaal bedekt was met algen, gaf licht doordat de lucht erin weerkaatst werd.

De Noord-Koreaanse sterrenhemel biedt een prachtige aanblik en is misschien wel de meest stralende van heel Noordoost-Azië, omdat Noord-Korea als enige land het kolenstof, het zand van de Gobiwoestijn en de koolmonoxide bespaard blijft die de rest van het continent verstikt. In vroeger tijden droegen Noord-Koreaanse fabrieken ook bij aan de zware vervuiling, maar dat is niet langer het geval. Geen enkel kunstlicht kan op tegen de heldere sterren in de Noord-Koreaanse hemel.

Het jonge stel liep door het donker en deed ginkgo-bladeren op-dwarrelen. Waar praatten ze over? Over hun familie, hun klasgenoten, boeken die ze hadden gelezen – wat het onderwerp ook was, het was mateloos fascinerend. Toen ik het meisje jaren later vroeg naar de gelukkigste herinneringen uit haar leven, vertelde ze me over die avonden.

Dit soort dingen zie je niet op satellietfoto's. Of het nu gebeurt

op het hoofdkwartier van de CIA in Langley in Virginia of op de faculteit van een vooraanstaande Oost-Aziatische universiteit, de meeste mensen analyseren Noord-Korea van grote afstand. Ze staan er niet bij stil dat er in dit zwarte gat, in dit deprimerende, donkere land waar miljoenen mensen van honger zijn omgekomen, ook liefde bestaat.

Tegen de tijd dat ik dit meisje ontmoette, was ze een vrouw van 31. Mi-ran (zoals ik haar in dit boek zal noemen) was zes jaar eerder overgelopen en woonde in Zuid-Korea. Ik had gevraagd of ik haar mocht interviewen voor een artikel dat ik aan het schrijven was over Noord-Koreaanse vluchtelingen.

In 2004 was ik redactiechef van de *Los Angeles Times* in Seoul. Ik moest verslag doen over het hele Koreaanse schiereiland. Wat Zuid-Korea betrof was dat geen probleem. Het was de op elf na grootste economische macht ter wereld en een bloeiende, zij het ongepolijste democratie met misschien wel de meest doortastende pers van Azië. Regeringsfunctionarissen gaven journalisten hun mobiele nummer en vonden het niet erg om op ongebruikelijke tijdstippen gebeld te worden. Noord-Korea was het andere uiterste. De Noord-Koreaanse communicatie met de buitenwereld beperkte zich grotendeels tot de tirades die werden uitgespuwd door het Koreaanse Centrale Nieuwsagentschap, dat als bijnaam De Grote Beschimper had vanwege de absurde holle retoriek over de 'imperialistische yankee-smeerlappen'. De Verenigde Staten hadden aan de zijde van Zuid-Korea gevochten in de Koreaanse Oorlog, die van 1950 tot 1953 duurde. De oorlog was het eerste grote conflict dat het gevolg was van de Koude Oorlog, en nog steeds waren er veertigduizend Amerikaanse manschappen in Zuid-Korea gestationeerd. Voor Noord-Korea was het alsof de oorlog nooit was beëindigd, zo rauw en vers was de animositeit.

Amerikaanse staatsburgers werden slechts zelden toegelaten in Noord-Korea, en dat gold zelfs nog meer voor Amerikaanse journalisten. Toen ik in 2005 eindelijk toestemming kreeg om een bezoek aan Pyongyang te brengen, werd ik samen met een collega langs een clichématige route geleid vol monumenten ter ere van